

Bogusz Stanisław Matula OFM

Papieski Uniwersytet Antonianum, Rzym

bmatula@op.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3439-1375>

Maria „omnis sancta” i „forma sanctificationis”. Zarys mariologii średniowiecznej według Bonawentury z Bagnoregio

 <https://doi.org/10.15633/ps.27405>

Stanisław Bogusz Matula OFM – polski duchowny katolicki, doktor nauk teologicznych, mariolog, sekretarz Papieskiej Międzynarodowej Akademii Mariologicznej (2017–2019), adiunkt na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Antonianum w Rzymie.

Article history • Received: 28 Aug 2023 • Accepted: 3 Oct 2023 • Published: 29 Dec 2023

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (cc by 4.0)

Abstract

Maria "Omnis Sancta" and "Forma of Sanctificationis". An Outline of Medieval Mariology According to Bonaventure of Bagnoregio

In his numerous sermons, Bonaventure proves how deeply Marian piety was rooted in the liturgy of the Church, but also how deeply it should be rooted in Sacred Scripture and in theology. Two sermons deserve special mention. One is the second sermon, *De Purificatione*, for the feast of the Purification, and another is the second sermon preached on the feast of the Epiphany. These are the first examples of such an unambiguous and at the same time comprehensive approach to the Marian doctrine. From an analysis of these sermons, it is clear that Bonaventure's main contribution to Mariology is not so much in the direction of doctrinal novelty, but rather in the approach and the method he used, which he remained faithful to in his teaching, whether from the cathedral or the pulpit. The Seraphic Doctor deals primarily with the defense and re-proposal of the truths of faith affirmed and professed by generations of Christians. For him, Mary is the Mother of Truth, and the doctrine concerning her, to be worthy of attention, must be deeply rooted in the theology dealing with the mysteries of her Son.

Keywords: Bonaventure of Bagnoregio, sermons „*De Purificatione*”, the Solemnity of the Epiphany, Medieval Mariology

Abstrakt

Maria „omnis sancta” i „forma sanctificationis”. Zarys mariologii średniowiecznej według Bonawentury z Bagnoregio

W swoich rozlicznych kazaniach Bonawentura daje dowód temu, jak głęboko pobożność maryjna była zakorzeniona w liturgii Kościoła, ale także jak głęboko powinna być zakorzeniona w Piśmie Świętym i w teologii. Na szczególną uwagę zasługują dwa kazania. Jednym z nich jest drugie kazanie „*De Purificatione*”, na święto Oczyszczenia, a kolejnym drugie kazanie wygłoszone w uroczystość Objawienia Pańskiego. Są to pierwsze przykłady tak jednoznacznego, a jednocześnie całościowego ujęcia doktryny maryjnej. Z analizy tych kazań jasno wynika, że główny wkład Bonawentury do mariologii zmierza nie tyle w kierunku nowości doktrynalnej, co raczej w podejściu, metodzie, jaką zastosował, a której pozostał wierny w swoim nauczaniu, czy to z katedry czy z ambony. Doktor Seraficki zajmuje się przede wszystkim obroną i ponownym zaproponowaniem prawd wiary afirmowanych i wyznawanych przez pokolenia chrześcijan. Maryja jest dla niego Matką Prawdy, a doktryna, która jej dotyczy, aby była godna uwagi, musi być głęboko zakorzeniona w teologii zajmującej się tajemnicami jej Syna.

Słowa kluczowe: Bonawentury z Bagnoregio, kazania „De Purificatione”, uroczystość Objawienia Pańskiego, mariologia średniowieczna

Ludzie wierzący i myśliciele średniowiecza, zebrani wokół szkół i uniwersytetów rozsianych na terenie ówczesnej Europy, są pierwszymi, którzy podejmują próbę systematycznego przedstawienia teologii chrześcijańskiej. Szczególnie w okresie scholastycznym kładzie się nacisk na organiczny charakter wiary i na potrzebę jej racjonalnego *modi procedendi*, próbując zdefiniować teologię jako *scientia*¹. Z tego względu wytykano często przynajmniej dwa poważne braki w systemie scholastycznym, wynikające w dużej mierze z podstaw nauki teologicznej, na których zdecydowano się ją oprzeć. Pierwszym było dzieło uznane za nieodzwonne do wszelkich rozważań o wierze, a mianowicie cztery *Libri Sententiarum* Piotra Lombarda². Wyznaczało ono zakres podejmowanych zagadnień teologicznych, poza który z trudem i niechętnie wykraczano. Z drugiej strony zbyt często i nadmiernie podkreślano teocentryczny wymiar wiary i jej charakter objawieniowy, który nie tyle niweczył wysiłek człowieka, co utrudniał po części indywidualne i osobiste podejście do wiary i jej prawd. Wielu było głęboko przekonanych, że wszystko, co ważne zostało już objawione i spisane w Piśmie Świętym. Wierzącym pozostawałoby tylko prostoduszne przyjęcie prawd objawionych i bezkrytyczne wyznawanie dogmatów. Jest to oczywiście podejście typowe dla społeczeństwa przeważająco i homogenicznie jednowyznaniowego, któremu wydawało się zbytęczne podkreślenie indywidualnego i eklezyjalnego wymiaru wiary (*christianitas = ecclesia*).

1 Por. G. H. Tvard, *Transiency and Permanence. The Nature of Theology according to St. Bonaventure*, St. Bonaventura, New York 1954; M.-D. Chenu, *La théologie comme science au treizième siècle*, Paris 1957; S. C. Napiórkowski, *Św. Bonawentury teoria teologii*, w: S. C. Napiórkowski, *Św. Bonawentura. Życie i myśl*, Niepokalanów-Warszawa 1976, s. 195–223; G. R. Evans, A. E. McGrath, A. D. Galloway, *The Science of Theology*, Michigan, Grand Rapids 1986; J. G. Bougerol, *Introduzione a S. Bonaventura*, Vicenza 1988; C. Carpenter, *Theology as the Road to Holiness in St. Bonaventure*, New York-Mahwah 1999; G. LaNave, *Through Holiness to Wisdom: the Nature of Theology According to St. Bonaventure*, Roma 2005; G. R. Evansed, *The Medieval Theologians*, Oxford 2001.

2 Por. Magistri Petri Lombardi, *Sententiae in IV libris distinctae*, vol. 1–2, Grottaferrata 1971–1981.

O ile jest prawdą, że pisarze średniowieczni nie pozostawili nam żadnego wyczerpującego traktatu poświęconego wyłącznie zagadnieniom antropologicznym, mariologicznym lub eklezjologicznym, z wyjątkiem rozproszonych i fragmentarycznych ujęć rozsianych w różnych kwestiach raczej okolicznościowych, bez wyraźnego zamiaru ich uporządkowania lub usystematyzowania, to nie jest do końca prawdą, że nie zdawali sobie sprawy z różnych wymiarów życia chrześcijańskiego i nie starali się ich podkreślać ani porównywać. Obszarem, gdzie starano się sprostać tym wyzwaniom nie były jednak komentarze do poszczególnych ksiąg Pisma Świętego, ani do ksiąg *Sentencji* Piotra Lombarda, lecz raczej kazania, które dostarczają nam wielorakich przykładów nowatorskiego podejścia do klasycznych kwestii. Kaznodziejstwo miało zresztą doniosłe znaczenie dla teologii średniowiecznej. Zwłaszcza głoszenie kazań na Uniwersytecie Paryskim, w którym zwracano szczególną uwagę na naukowy, ale również osobisty i eklezjalny wymiar wiary³. Dotyczyło to w szczególności sposobu Maryi, Matki Bożej, oraz obchodzonych ku jej czci różnych świąt. Rozważano nie tylko możliwość nowych dogmatów, ale także zakres i znaczenie doktryny maryjnej dla teologii.

W średniowieczu ze szczególną pobożnością obchodzono cztery święta maryjne: Oczyszczenie, Zwiastowanie, Zaśnięcie/Wniebowzięcie i Narodzenie Najświętszej Maryi Panny. Do kalendarza rzymskiego weszły one już w połowie VII wieku, głównie za sprawą mnichów orientalnych, którzy wyemigrowali do Rzymu, a w następnym stuleciu szybko rozprzestrzeniły się one na cały chrześcijański Zachód⁴. W swoich rozlicznych kazaniach Bonawentura daje dowód temu, jak głęboko pobożność maryjna była zakorzeniona w liturgii Kościoła, ale także jak

3 Por. J. G. Bougerol, *Introduzione a S. Bonaventura*, Vicenza 1988, s. 11; J. Hamesse, *La prédication universitaire*, w: *La predicazione dei frati dalla metà del '200 alla fine del '300*. Atti del XXII Convegno della Società internazionale di studi francescani, Spoleto 1995, s. 49; B. Fajdek, *Esempi della predicazione bonaventuriana negli ambienti universitari dei Frati Minori e delle religiose*, „*Vita Minorum*” 68 (1997) nr 1, s. 76; F. Corvino, *Bonaventura da Bagnoregio. Francescano e pensatore*, Roma 2006, s. 62–63; J. Leclercq, *Predicare nel Medioevo*, Mediolan 2001, s. 49; B. S. Matuła, *Ars praedicandi. Kaznodziejstwo jako sztuka według św. Bonawentury z Bagnorei*, „*Przegląd Kalwaryjski*” 10 (2006), s. 359–386.

4 Por. G. M. Roschini, *Maria Santissima nella storia della salvezza. Trattato completo di mariologia alla luce del Concilio Vaticano II*, vol. 4: *Il culto mariano*, Isola del Liri 1969, s. 82.

głęboko powinna być zakorzeniona w Piśmie Świętym i w teologii. Na szczególną uwagę zasługują dwa kazania. Jednym z nich jest drugie kazanie *De Purificatione*, na święto Oczyszczenia, a kolejnym drugie kazanie wygłoszone w uroczystość Objawienia Pańskiego. Są to pierwsze przykłady tak jednoznacznego, a jednocześnie całościowego ujęcia doktryny maryjnej.

1. Maryja, „forma sanctitatis”, prototyp i wzór uświęcenia wierzącego i Kościoła

Pierwszy tekst jest próbą syntezy teologii zachodniej i wschodniej w odniesieniu do Theotokos. Jest on bardzo znaczący i warto przytoczyć w całości jego najważniejszy fragment, w którym przedstawiono jego schemat. Bonawentura bardzo precyzyjnie streszcza w nim swój zamiar kompleksowego spojrzenia na świętość Maryi:

*...in oblatione prolis ostendatur finis sacrificii legalis,
in purificatione matris detur forma sanctificationis.
Ipsa enim apud Graecos Θεοτόκος vocatur, id est omnis sancta nuncupatur.*

- (1) *Primum ergo videndum quomodo fuit ipsa sancta,*
- (2) *secundo quomodo in purificatione formam dedit sanctitatis,*
- (3) *tertio quomodo sanctificari possumus.*

Notandum ergo quod ipsa beata Virgo Παρὰ γὰ, id est

- (a) *omnis sanctificationis receptaculum purum, quia*
- (b) *omnis sanctificationis speculum praeclarum, quia*
- (c) *omnis sanctificationis principium diffusivum, quia*
- (d) *omnis sanctificationis exemplar imitandum.*

- (a1) *Primum ex gratiae divinae plenitudine,*
- (b1) *secundum ex conversationis gratiositate,*
- (c1) *tertium ex Dei Filii conceptione,*
- (d1) *quartum ex purificationis celebritate.*

- (a2) *Primum adhuc in utero gesta,*
- (b2) *secundum in mundo nata,*

- (c2) *tertium fructu fecundata*,
(d2) *quartum ad exemplum purificata*⁵.

W tym krótkim zarysie mariologii średniowiecznej nasz teolog naucza, że Maryja, przedstawiona przez teologię grecką jako wszechświęta, najświętsza lub *panagia*⁶ jest również uznawana za formę, kształt i wzór wszelkiego uświęcenia. Zestawienie tych dwóch tak wymagających stwierdzeń, *omnis sancta* oraz *forma sanctificationis*, powoduje, że pojawiają się całkiem spontanicznie istotne pytania odnośnie do roli przypisywanej i spełnianej przez Maryję w życiu wyznawców Chrystusa. Bonawentura, jako jeden z niewielu autorów średniowiecznych, zadaje sobie pytanie o pochodzenie i znaczenie godności Maryi, sformułowane w potrójnej perspektywie: odnośnie do jej osoby, wzoru świętości czy uświęcenia, jaki ona zainicjowała, i wreszcie sposobu, w jaki możemy mieć udział w tej świętości. Doktor Seraficki proponuje poczwórną odpowiedź: *receptaculum purum* (zbiornik wszelkiego uświęcenia), *speculum praeclarum* (przejasne zwierciadło wszelkiego uświęcenia), *principium diffusivum* (źródło rozprowadzające wszelkie uświęcenie), *exemplar imitandum* (wzór do naśladowania wszelkiego uświęcenia). Przejście od jednego elementu do drugiego, a także zwieżłość mowy zdają się ujawniać głębołą, a zarazem usystematyzowaną myśl mariologiczną.

(a) Świętość Maryi otrzymana w darze od Boga (*receptaculum purum*) staje się jednocześnie zwierciadłem pełni łaski i uświęcenia, w którym odbija się życzliwość samego Boga i w którym możemy dostrzec doskonały obraz ludzkości całkowicie uległej Jego woli. Jest to swego rodzaju urzeczywistnienie świętości i forma uświęcenia w najczystszej postaci. Maryja pozostaje całkowicie otwarta na działanie Boga od samego zarania jej biologicznego życia. Należy zauważyć, że te początki świętości Maryi dokonują się w niej jeszcze przed jej narodzeniem, nawet

- 5 De Purificatione II, w: Saint Bonaventure, *Sermons de diversis*, Nouvelle édition critique par J. G. Bougerol, Paris 1993, vol. 2, s. 541; por. Św. Bonawentura, *Kazania o Najświętszej Pannie Maryi*, Kraków 1999, s. 36.
- 6 Tytuł ten pozostaje jednym z głównych pojęć prawosławnej teologii maryjnej, w której centrum znajduje się oczywiście tajemnica *Theotokos*. Por. A. Kniazeff, *La Madre di Dio nella Chiesa ortodossa*, Cinisello Balsamo 1993, s. 104–133. J. C. R. Garcia Paredes, *La Panagia*, „*Ephemerides Marianae*“ 44 (1994), s. 223–240; A. Ziegenaus, *Maria in der Heilsgeschichte. Mariologie*, Aachen 1998, s. 290–291 (*Katholische Dogmatik*, 5).

jeśli niewątpliwie mają one odniesienie do poczęcia Syna Bożego, jako centralnego wydarzenia w jej życiu. Określenie *receptaculum purum* oznacza ni mniej, ni więcej, że otwarcie Maryi na Boga jest bezwarunkowe i pełne, nieprzerwane i stałe. Ten aspekt jest jeszcze bardziej uwydatniony w drugim elemencie, w którym podkreśla się świętość Maryi, jaśniejącą od chwili jej narodzin, także poprzez umiejętne dokonywanie własnych wyborów oraz poprzez osobistą postawę. Doktor Seraficki wciąż stara się zrozumieć znaczenie „quomodo fuit ipsa sancta?” (w jaki sposób była ona święta?).

(b) Maryja jest przedstawiona przez Bonawenturę jako zwierciadlana forma świętości, jako swego rodzaju lustrzane odbicie świętości w swojej pierwotnej i najczystszej formie, także w przedłużeniu całego jej życia (*speculum praeclarum*). Od pierwszej chwili swojego przyjścia na świat staje się ona prototypem uświęcenia Kościoła i każdego wierzącego. Dialog wewnętrzny, jaki Bóg z nią prowadzi; uwaga, jaką Najwyższy wykazuje w stosunku do jej osoby, a jednocześnie, z jaką ona sama podchodzi do spraw Bożych; miłość doświadczana i dzielona z innymi są głównymi etapami tej jedynej w swoim rodzaju przygody. Na tym etapie Bonawentura przypomina, że Maryja staje się dla człowieka wierzącego przykładem życia ukierunkowanego na Boga i poświęconego tylko Bogu. Maryja przyjmuje ponadto Boże zaproszenie do czynienia postępów w zrozumieniu tej tajemnicy. Bonawentura zdaje się zatem przekonywać ludzi wiary do pójścia za nią w tym nieustraszonego wysiłku, który pobudza do nieustannego szukania obecności Boga i do niestrudzonego wzywania pomocy Wszechmogącego. I choć może się to jawić jako duchowy impuls pozbawiony racjonalnych podstaw, dla Bonawentury oznacza zawsze poszukiwanie prawdy, która w naturalny sposób i sama w sobie zapewnia właściwy kierunek oraz potwierdza skuteczność podejmowanego wysiłku. Według Bonawentury po tym, jak dwunastoletni Jezus pozostał w Jerozolimie Maryja doświadcza pełni łaski, która prowadzi do tego, co w górze; pełnej ufności, która przemienia, oraz najgłębszego smutku, który pobudza do działania⁷. Poszukiwanie

7 Saint Bonaventure, *Sermons de tempore*, Reportation du manuscrit Milano, Ambrosienne A 11 sup. Nouvelle édition critique par Jacques Guy Bougerol, Paris 1990, Ser. 159, s. 228, 3: „Notandum ad aedificationem, quod invenitur Iesus veritas et adoratur et tenetur devotione sempiterna... per contemplationem qualis fuit in Maria quae invenit

i zagubienie są nie tyle po stronie Chrystusa, co Jego Matki. Maryja jest także przykładem tego, jak szukać Chrystusa, wykazując się ogromną zdolnością w realizowaniu cnót teologicznych. Daje tym samym wyraz prawości swego sumienia w wyznawaniu tego, w co wierzyła; pełnej życzliwości w miłowaniu Boga i bliźnich, oraz ufnej pewności w przeciwnościach⁸. Ponadto *Virgo sacratissima*, mając na uwadze Objawienie tak Starego, jak i Nowego Testamentu poucza nas, jak należy wszelkimi zdolnościami, jakimi jest wyposażona natura ludzka, obejmującymi wolę, słowa i czyny, przyjąć odwieczną mądrość Boga i poddać się Jej zbawczemu działaniu⁹.

(c) Bonawentura utrzymuje, że dopiero na późniejszym etapie świętość będąca w swej pełni, staje się zasadą rozpowszechniania, źródłem rozprowadzającym (*principium diffusivum*) i prototypem wszelkiego uświęcenia. Ta zasada uświęcenia, która wypływa z Dziewicy Maryi, znajduje bezsprzecznie swój fundament w poczęciu i zrodzeniu Syna Bożego, Świętego świętych, który cały Kościół uświęcił (*sanctum sanctorum concepit et peperit qui totam Ecclesiam sanctificavit*)¹⁰ oraz w uświęcającej płodności Ducha. Dopiero teraz jej świętość objawia doniosłość uświęcenia, jakie się w niej dokonało, a jej osoba zaczyna odgrywać wiodącą rolę w historii zbawienia. Oczywiście, nie chodzi tutaj o rolę wyłącznie historyczną, ale przede wszystkim historio-zbawczą, duchową. W niej ma początek zasada duchowej „dyfuzji”, rozprzestrzeniania się i szerzenia łaski, wzorcowy obraz każdego uświęcenia, które bierze swój początek od Wcielenia Syna Bożego. Tak więc jej życie może i musi być

post triduum: – plena gratia sursumagente...; plena fiducia transformante...; – plena tristitia stimulante”.

8 Ser. 177, Saint Bonaventure, *Sermons de tempore* 245, 4: „...nota quod quaesivit Virgo Filium ad exemplum nostrum: – cum rectitudine conscientiae credendo; – cum latitudine benivolentiae diligendo...; cum certitudine confidentiae expectando...”; „Virgo sacratissima, aeternae sapientiae familiare vas, his verbis nos instruit oboedire Filio suo Domino nostro in suis documentis et sacris suis dictis tripliciter, scilicet: – affectu universali...; – affatu salutari...; – effectu laudabili... Et vere libenter audienda est quae tam raro locuta fuisse invenitur” (Ser. 186, Saint Bonaventure, *Sermons de tempore* 253, 1).

9 Ser. 291, Saint Bonaventure, *Sermons de tempore* 396, 2: „...Tertius est Virginis gloriose caelorum reginae et angelorum Dominae in quo sunt scripta exempla et morum et perfectionum; et iste liber est in devotione et imitatione et commendatione habendus”.

10 De Purificatione II, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 542.

odczytane na nowo w perspektywie uniwersalnej zarówno w odniesieniu do Kościoła, jak i do każdego człowieka, szczególnie ochrzczonego¹¹.

Maryja, będąc „świętynią materialną i duchową”, w której zamieszkał sam Bóg, uczy nas również, jak powinniśmy przyjmować Chrystusa w naszej świątyni duchowej, to znaczy w duszy. Zdaniem teologa z Bagnoregio, zgodnie z ogólnym prawem, jeśli otrzymanymi łaskami dzielimy się z innymi, to one wzrastają, podczas gdy te zatrzymane dla siebie, obumierają. Z tej też racji łaska udzielona Maryi jest tym obfitsza, im hojniejszy jest sposób Jej przekazywania innym. Cały Kościół doświadcza wstawiennictwa Matki Bożej i szczodropliwości w wyprasaniu potrzebnych łask, dlatego także Jej osobista pozycja w oczach Boga nabiera coraz większego znaczenia¹². Koncepcja ta opiera się na przeświadczeniu, że Maryja symbolizuje i jest pośrednio „nosiicielką” tej łaski, która jest nam udzielana na chrzcie, ponieważ to dzięki Jej płodnemu dziewictwu otrzymujemy Syna Bożego, a Najwyższy staje się naszym Ojcem¹³. Co więcej wydaje się, że nasze uświęcenie jest w takiej mierze doskonałe i pełne, w jakiej zdołamy zbliżyć się do tego prototypu, zrealizowanego w Najświętszej Dziewicy. Ponadto Maryja, doskonale uświęcona, nie może być pominięta na naszej drodze do Boga, ponieważ jest świętą w pełnym tego słowa znaczeniu, a Jej świętość wynika z całkowitego i dobrowolnego włączenia w tajemnicę Syna Bożego, Jezusa Chrystusa, by jednocześnie przełożyć się na bezwarunkowe współdziałanie z Bożą

¹¹ Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 560: „...et subito facta est pluvia magna, id est Christus infans de Maria quae interpretatur amarum mare, qui totam Ecclesiam pluvia gratiae fecundavit”; *De Annuntiatione* II, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 570–571: „Ecclesia debuit fundari, igitur oportuit iacere fundamenta, scilicet mandata Dei, et oportuit quod in aliqua persona esset collocata. Non potuit esse nisi in Virgine gloriosa”.

¹² *De Annuntiatione* I, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 557: „Ipsa hortum totius Ecclesiae irrigavit et quia gratiae suae fluentia liberalissime communicavit, abundantissimam gratiam recepit... Nos igitur ipsam in hac virtute imitemur, ut gratiam pro gratia recipiamus. Hac enim est condicio gratiarum ut communicatae crescant, subtractae pereant... Qui enim non habet caritatem ad communicandum gratiam aliis ipsa gratia privabitur”.

¹³ *De Purificatione* I, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 521: „Virgo gloriosa purificata fuit ut conciperet Dei Filium, et per ipsum fecundatur Ecclesia et purificatur ex gratia baptismali sive ex aqua regenerationis... Agnosce igitur virginitatem qua Deus est pater tuus et quomodo conceptus et hereditas est regnum caelorum”.

wolą i stać się źródłem jej osobistych zasług. W mniemaniu naszego magistra teologii, wiele innych kobiet żydowskich dokonało radosnego aktu oczyszczenia i ofiarowało w Świątyni jerozolimskiej swoich pierworodnych, ale tylko ten obrzęd dokonany przez Matkę Zbawiciela jawi się jako uniwersalny paradygmat wszelkiego uświęcenia („...omnis sanctificationis exemplar imitandum, ...ex purificationis celebritate, ... ad exemplum purificata”).

(d) Relacja Maryi z Kościołem nie kończy się na jej ziemskim życiu w Nazarecie, w Betlejem, ani nawet na Kalwarii, gdzie pod Krzyżem osiąga swój punkt kulminacyjny. Trwa ona w wieczności, ponieważ całe życie Matki Odkupiciela zostało przemienione przez obecność Syna Bożego, osiągając przez działanie Bożej łaski pełnię świętości, pobożności i wzniosłości. Jej ciało zostało przemienione przez obecność chwaleb- nego Ciała Chrystusa, Jej duch przez oglądanie Jego uwielbionej duszy, a Jej umysł przez oddziaływanie Boskiej natury Jezusa. Po Chrystusie i na wzór Chrystusa, to właśnie Ona otrzymała możliwość sprawowania władzy nad światem, a wraz z nią także cały Kościół. Każdy chrześcija- nin może być uwieńczony tą samą koroną chwały, jeśli Maryję będzie naśladował¹⁴. Oczywiście wielka jest różnica między pośrednictwem Chrystusa a pośrednictwem Maryi lub Kościoła („Coronatus est primo Christus et illa [Maria] post... et etiam tota Ecclesia coronata est post ipsum”). Różnica tkwi nie tylko w tym, że pośrednictwo Maryi czerpie z łaski Bożej i polega na Jej przekazywaniu innym, ale także w tym, że podczas gdy Bóg oddziałuje na życie każdego człowieka w pewnym sen- sie z konieczności, choćby dlatego, aby utrzymać go w istnieniu, wpływ Maryi jest uwarunkowany przyzwoleniem, jakie wierzący decyduje się przyznać Jej oddziaływaniu, poddając się mu dobrowolnie na swojej drodze do zbawienia. Stwierdza to Doktor Seraficki dość kategorycznie: „Licet haec influentia omnibus sit indifferens de se, non tamen influit

14 De Annuntiatione I, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* II, 577–578: „Beata Virgo propter suam sanctitatem, pietatem et sublimitatem habuit coronam de lapide pretioso. Quis est ipse lapis? Certe Christus. Unde beatus Petrus: Ecce mittam in fundamento lapidem pretiosum. Coronata est lapide isto beata Virgo in carne; videns in carne corpus Christi glorificatum, videns in spiritu animam eius glorificatam et in mente eius divinitatem. Coronatus est primo Christus et illa post... et etiam tota Ecclesia coronata est post ipsum... Istam coronam habebimus si volumus Virginem gloriosam imitari”.

nisi **volentibus** praebere consensum per oboedientiam”¹⁵, a następnie: „Istam coronam habebimus si **volumus** Virginem gloriosam imitari”¹⁶. Element wolitywny jest warunkiem koniecznym tego zbawczego działania Pośredniczki łask. Zdaniem Bonawentury nie wyklucza to bynajmniej faktu, aby Maryja po osiągnięciu pełni łaski sprawowała uniwersalne panowanie, porównywalne do panowania Chrystusa, w którym istotną rolę odgrywa wymiar służebny. W tym sensie Jej rola służebnicy Pańskiej rozciąga się na każdego chrześcijanina, pragnącego poznać i żyć według Bożego zamiaru¹⁷. Z tej też przyczyny działanie Matki Bożej jest szczególnie skuteczne i widoczne w oczyszczaniu hierarchii kościelnej. Będąc bez grzechu, a jednocześnie poddając się rytualnemu oczyszczeniu, realizuje zadanie oczyszczenia w perspektywie ostatecznego, eschatologicznego dopełnienia. Z oczyszczonej staje się oczyszczającą, wyznaczając w ten sposób pierwszy stopień duchowego wznoszenia się ku źródłu wszelkiej świętości.

Oświecenie Maryi nie ogranicza się tylko do przedstawienia Chrystusa jako Syna Bożego lub do Jego objawienia w odpowiednim czasie dogodnym dla zbawienia wielu, ale oświecona słowami i wydarzeniami¹⁸ staje się coraz bardziej oświecająca przez przykład swego życia. W końcu, po Wniebowzięciu, Ona sama oświeca światłem pochodzącym od Boga każdą zdolność człowieka do zrozumienia i zbliżenia się do prawdy. Odtąd właściwym panowaniem Dziewicy będzie doprowadzenie wszystkich do poznania prawdy o Jej Synu.

Według Bonawentury kolejnym elementem, który świadczyłby o wyjątkowej pozycji Maryi w dziele zbawienia, jest Jej doskonałość i sposób, w jaki została w Niej zrealizowana. Maryja, obdarzona w ciele i duszy pełnią łaski, wyróżnia się jako jedna z najbardziej odpowiednich osób do udoskonalania przez sposób swego życia ukierunkowanego bez reszty i wyłącznie na wierne wypełnianie oczekiwań pokładanych w Niej przez Boga. Staje się doskonałym obrazem wierzącego, bo Bóg ofiarowuje jej

¹⁵ De Assumptione, ser. 4, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* 670, 3.

¹⁶ De Nativitate, sermo, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* 683, 7.

¹⁷ De Sanctis Angelis, collatio ad ser. 5, IX, 627a.

¹⁸ Por. S. Bonaventurae, *Commentarius in Evangelium Lucae, Opera omnia, Ad Claras Aquas, Quaracchi* 1895, c. 2, n. 39, VII, 53: „...a pastoribus etiam Maria fidem colligit, a pastoribus populus ad Dei reverentiam congregatur”. Doktor Seraficki zaczerpnął ten cytat od św. Ambrożego z Mediolanu.

pełnię możliwej dla człowieka łaski, a Ona w pełni na nią odpowiada. W Niej doskonałość nabyta staje się z kolei doskonałością, którą pragnie przekazać innym, dzielić się z innymi, aby każdy mógł osiągnąć doskonałość swego stanu. Z tej racji Bonawentura nie ma wątpliwości, że każdy, kto chce być święty, musi iść za przykładem chwalebnej Dziewicy Maryi („omnis qui vult esse sanctus debet sequi Virginem gloriosam”¹⁹).

Maryja także z innego powodu stanowi wzór dla Kościoła: jest ona szczególnym dziełem uświęcenia Ducha Świętego, i to w doskonałym stopniu. Przez swoją świętość jawi się jako jaśniejąca gwiazda, która prowadzi każdego chrześcijanina i wskazuje drogę całemu Kościołowi. W swoim Boskim macierzyństwie ukazuje się jako obraz Kościoła, który nieustannie rodzi ku zbawieniu nowe dzieci Boże. Maryja jest zatem podstawą wszelkiej cnoty i łaski, wypełniając swoje zadanie w sposób czynny i skuteczny wobec tych, którzy się do niej zwracają: przede wszystkim wobec całego Kościoła, a w szczególności w odniesieniu do każdego chrześcijanina. Bierna i czynna rola Maryi w przyjmowaniu i przeżywaniu obecności Syna Bożego implikuje ideę uświęcenia i świętości chrześcijanina i Kościoła. Ta podwójna funkcja trwa zawsze w Kościele, który jest sakramentem obecności Chrystusa i działa w mocy Ducha Świętego. Del Zotto pisze o tym:

Przykład dziewiczej Matki Maryi staje się szczególną łaską dla każdego wielbi-ciecia, uczestnictwem w jej świętości i upodobnieniem do świętości Syna Bożego, którą przekazuje nam i którą urzeczywistnia w nas jako Matka łaski²⁰.

Maryja jest niewątpliwym świadkiem tajemnicy Wcielenia, w której Bóg nie tyle posługuje się nią, aby zrealizować swój plan zbawienia, co angażuje całą Jej osobę w wymiarze: cielesnym, umysłowym i duchowym. Bonawentura podkreśla ten aspekt, stawiając Maryję za wzór dla każdego chrześcijanina i dla całego Kościoła. Twierdzi on, że życie wierzącego i wspólnoty kościelnej może być w pełni zrozumiane przez całkowite oddanie się Bogu na wzór Maryi, które z jednej strony jest

¹⁹ *De Annuntiatione II, Saint Bonaventure, Sermons de diversis II, 570.*

²⁰ C. Del Zotto, *Fondamenti dottrinali della devozione francescana a Maria*, w: R. Giraldo, C. Del Zotto, L. De Candido, *Maria nella riflessione cristiana e nella spiritualità francescana*, Vicenza 1990, s. 83.

doświadczeniem historycznym i bezpośrednim, ale także przykładowym i typycznym. Bierność wyrażoną przez *receptaculum purum*, *speculum praeclarum* zakłada działanie łaski darmo danej, to znaczy działanie uprzednie i bezinteresowne, a tym samym symbolizuje interwencję Boga, który nie wyklucza, ale angażuje osobę powołaną do czynnej współpracy (*principium diffusivum, exemplar imitandum*). Raz zaakceptowana współpraca staje się paradygmatyczna dla innych i dla Kościoła, wyznaczając im wyraźną drogę do wiecznej szczęśliwości.

2. Maryja, „dom” zbudowany przez Boga dla wiernych, Kościoła, Nieba

Znaczenie i rola Maryi są wyjaśniane również w kazaniach, które są poświęcone innym świętom, zwłaszcza dotyczącym misteriom Chrystusa. Jednym z nich jest drugie kazanie na uroczystość Objawienia In Epiphania: *Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius*²¹. Zarówno ogólny zarys kazania przekazany w rękopisie mediolańskim, jak i zapiski zawarte w rękopisie paryskim, zapewniają nas o jego autentyczności²². Oprócz wzmianki zapisanej w kilku rękopisach o święcie, które wówczas obchodzono, jedynie w kodeksie mediolańskim widnieje miejsce, w którym zostało ono wygłoszone: „*parisius in domo fratrum coram universitate*”. Rok wygłoszenia nie jest podawany. Już sam schemat ukazuje wyraźnie podstawowe zagadnienia, jakie nasz teolog pragnie przeanalizować.

²¹ In Epiphania, ser. 2, Saint Bonaventure, *Sermons de diversis* I, 11, s. 200–212: „*Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius, Matthaei 2. In hoc verbo describitur materia... – ... qui sequitur iustitiam et misericordiam inveniet vitam, iustitiam et gloriam; quam nobis, prestat*” itp.; Kazanie to jest zapisane w kilku rękopisach, por. *Opera omnia*, IX, 151, przypis 4. wydawcy z Quaracchi posłużyli się sześcioma kodeksami: Firenze Naz., E 6 1017; Troyes 2052; München, Clm 7776; Firenze Naz., I II 47; Vorau 406; Todi 182, oprócz których J. G. Bougerol przeanalizował jeszcze dodatkowo cztery manuskrypty: Bordeaux 402; Durham Cosin. V V 3; Laon 289; Paryż, B. N. lat. 3735.

²² Por. J. B. Schneyer, *Repertorium der lateinischen Sermones des Mittelalters für die Zeit von 1150–1350*, Münster 1970, 601, n. 125 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters 47, 1). Te same pojęcia z oczywistą różnicą w opisujących je wyrażeniach znajdują się w zarysie kazania 158 (Saint Bonaventure, *Sermons de tempore*, 225–227, 1–9).

Materia sollemnitatis Epiphaniae
Apparitio Domini sive inventio a magis

Triplex conditio:

1. Quantum ad opportunitatem *loci continentis*
2. Quantum ad benignitatem pueri apparentis
3. Quantum ad dignitatem consortii custodientis

1. Quantum ad opportunitatem *loci continentis* **domus**

1.1. Virgo Maria, id est domus in qua dominus Iesus inventus est corporaliter	1.2. Fidelis anima, id est domus in qua invenitur spiritualiter	1.3. Ecclesia militans, id est domus in qua invenitur sacramentaliter	1.4. Curia caelestis, id est domus in qua invenitur aeternaliter
(intellectus litteralis)	(intellectus moralis)	(intellectus allegoricus)	(intellectus anagogicus)
• formatus et inventus a Ioseph et ab angelis (domus uteri Virginis)	• est construenda ut in eam puer introducatur Iesus (conscientia sancta) – per structuram iustitiae – per caelaturam pudicitiae – per firmaturam confidentiae – per clausuram disciplinae	• qualiter habeat construi – fundamentum (Christus petra angularis) – aedificium (Ecclesia sive membra eius mystica) – fulcimentum (sacramentalis gratia) – ostium (doctrina evangelica)	• desiderabilis, quia domus excelsa

• natus et inventus a pastoribus et vicinis (domus praesepii pastoralis)	• custodienda ne ab ea expellatur – per timorem humilientem – per pudorem occultantem – per dolorem excitantem – per amorem sollicitantem	• qualiter habeat in ea conversari – cum subiectione voluntaria – cum dilectione mutua – cum emulatione sancta – cum oratione devota	• desiderabilis, quia domus ampla
• lactatus et inventus a regibus et magis (domus gremii maternalis)	• discutienda ut in ea latens inveniatur: per illustrationem intentionis rectae; per ordinem considerationis providae; per sollicitudinem inquisitionis assiduae; per gratitudinem affectionis praecipuae	• qualiter in ea puer lesus valeat inveniri	• desiderabilis, quia domus reflectiva
• conversatus et inventus ab apostolis (domus hospitii paternalis)			• desiderabilis, quia domus aeterna
<i>Gloriosae prorsus et desiderabiles huiusmodi inventiones, quibus puer lesus apparuit in nostrae carnis substantia.</i>	<i>Hoc autem modo si quis in domo conscientiae intraverit, inveniet absque dubio Christum, immo vitam et omne bonum.</i>	<i>In hac autem domo invenitur ab his qui ingrediuntur, si tamen per ostium intrent, hoc est per observantiam doctrinae evangelicae, quae perfecte impletur in observantia consiliorum.</i>	<i>Invenitur Dominus si quaeritur cum perseverantia orationis et misericordiae sive eleemosynae.</i>

Drugie kazanie na Objawienie Pańskie nie ma protematu. Wstęp ogranicza się zaś do kilku linijek, które podsumowują istotne cechy obchodzonego święta. Następnie autor przechodzi bezpośrednio do zaproponowania podziału treści zasugerowanej przez temat. Należy jednak zauważyć, że chociaż podany jest podział trzyczęściowy, dwie ostatnie części zostały pominięte, najprawdopodobniej już przez samego autora. Pominięte zostały dwa elementy dotyczące łaskowości nienarodzonego dziecka, które się objawia (*benignitas pueri apparentis*), i godności opiekunów (*dignitas consortii custodientis*).

Na pierwszy rzut oka można zauważyć, że chrystologiczny wymiar całego kazania stanowi poniekąd podstawę i tło całego nauczania. Pierwszy człon podziału, który dotyczy miejsca, w którym można znaleźć Chrystusa, opiera się na symbolice domu²³. Metafora ta ma za zadanie uwypuklić poczwórne znaczenie Wcielenia i zamieszkiwania Boga wśród ludzi, ustanawiając paralele i podkreślając jedność działania Boga w historii, czyli w osobistym życiu człowieka, poczynając od Maryi, w sakramentalnym życiu Kościoła i w chwalebny zgromadzeniu świętych. Ta metafora jest przedstawiona z odwołaniem się po pierwsze do obrazu dziewiczego łona Matki (*domus uteri virginalis, praesepii pastoralis, gremii maternalis, hospitii paternalis*), w którym Syn Boży zamieszkał na sposób natury ludzkiej (*corporaliter*); po wtóre do duszy wiernej (*fidelis anima, conscientia sancta*), w której zamieszkuje na sposób duchowy (*spiritualiter*); następnie do Kościoła wojującego (*Ecclesia militans*), w którym Chrystus przebywa na sposób sakramentalny (*sacramentaliter*) i wreszcie do eschatologicznego zgromadzenia wybranych (*Curia caelestis*), w którym jest osiągalny dzięki żarliwemu pragnieniu wieczności (*aeternaliter*).

Warto ponadto podkreślić, że jest to jedno z niewielu kazań, w których zostały rozwinięte cztery znaczenia egzegezy średniowiecznej, wyraźnie wskazane w tekście, aby podkreślić kompletność objawienia przekazanego nam w Piśmie Świętym. Do sensu dosłownego dołączone są trzy wymiary znaczenia duchowego: moralny, alegoryczny i anagogiczny. Wszystko w ostateczności się dopełnia. Z jednej strony takie

²³ Z tej też racji jest to kazanie, które swoją strukturą przypomina raczej jedną z *collationes*. Także tutaj Bonawentura woli skoncentrować swoją uwagę na jednym obrazie, unikając wszelkich niepotrzebnych rozproszeń.

przedstawienie zagadnienia gwarantuje historyczny wymiar Objawienia nowotestamentalnego, a z drugiej nie zapomina o konieczności indywidualnego, kościelnego i eschatologicznego dopełnienia. Dziewica Maryja (*Virgo Maria*) staje się tak gwarantem autentyczności przekazanego Słowa, jak również inspiracją do wiernego Jego przyjęcia przez wyznawców Chrystusa, przez wspólnotę kościelną oraz przez przeznaczonych do zbawienia. Zdaniem Bonawentury Matka Jezusa czyni to jako świadomy i w pełni zaangażowany uczestnik Zwiastowania, Narodzenia, Objawienia Syna Bożego w Nazarecie, w Betlejem i w Kanie. Dzięki temu doświadczeniu staje się także „miejscem” umożliwiającym spotkanie Boga i człowieka, począwszy od Józefa i aniołów, przez pasterzy i mędrców, a kończąc na apostołach. Jej osobisty sposób obcowania z Bogiem jest dla bliskich okazją do odnalezienia Boga, a dla wszystkich sposobnością do spotkania z Nim. Pozwala im na zbliżenie się do Bożej tajemnicy i przeniknięcie jej. Zdumiewa fakt, że Bonawentura wskazuje, że ten drugi etap spotkania z Bogiem dokonuje się najpierw w wymiarze indywidualnym i duchowym (*fidelis anima, conscientia sancta*), a dopiero później w Kościele pielgrzymującym w czasie wyposażonym w pomoce, jakie stanowią sakramenty (*Ecclesia militans, membra mystica*).

Podczas gdy pierwsze trzy części dyskursu (*Virgo Maria, fidelis anima, Ecclesia militans*) są szeroko opisane na podstawie licznych cytatów biblijnych, a także rozwinięte z użyciem wielu szczegółów, ostatnia (*Curia caelestis*) jest tylko zarysowana, bez gruntownego wyjaśniania jej znaczenia. Trzeba przyznać, że – w odróżnieniu do teologicznej i duchowej prawdy o Wcieleniu i sakramentalnej obecności w Kościele – w tym ostatnim elemencie odnajdujemy tylko ogólny zarys drogi, która prowadzi do chwały nieba. Jest ona określona jako *domus excelsa, ampla, reflectiva i aeterna*, czyli jako mieszkanie pożądane dla siebie, gdyż w nim Chrystus znajduje się *aeternaliter*. Teraz można mieć dostęp do Jezusa Chrystusa jedynie przez pragnienie, ponieważ póki pozostaje się na ziemi nie można zapewnić sobie z Nim ani nieprzerwanej łączności czy więzi, ani trwałego przebywania. Tym niemniej ważne jest podkreślenie ciągłości logicznej, jaką dostrzega Bonawentura w ukazywaniu roli Maryi w obcowaniu z Bogiem i w stawaniu się „mieszkaniem” Boga: od wymiaru historycznego należy przejść do duchowego i sakramentalnego, bez zapominania o wymiarze eschatologicznym. Każdy z nich jest

naznaczony osobistym doświadczeniem Maryi i w każdym z nich należy odkryć pewien wymiar maryjny. Maryja przyczyniła się niewątpliwie do tego, że Syn Boży zamieszkał wśród ludzi, ale także do tego, aby ludzie mogli prawie fizycznie, a na pewno duchowo, uczestniczyć w Bożym życiu. Sprawiała pośrednio, że Niebo (*Curia caelestis*) stało się udziałem mieszkańców ziemi, aby z kolei ludzie mogli stać się mieszkańcami Nieba. Dla Bonawentury ten wymiar życia chrześcijańskiego jest równie ważny jak dwa poprzednie, bo bez niego traci się ostateczny cel Bożego planu odkupienia i zbawienia.

W tym drugim kazaniu *In Epiphania* Bonawentura podejmuje próbę systematycznego przedstawienia życia chrześcijańskiego zarówno z punktu widzenia teologicznego, jak i duchowego. Przedstawia objawienie Jezusa Chrystusa jako tajemnicę przyjętą, przeżywaną i przekazaną przede wszystkim Maryi, Matce Bożej, a jednocześnie każdemu wierzącemu i całemu Kościołowi, którzy naśladowując przykład Matki Zbawiciela, winni nieustannie uczyć się, jak przyjmować i obcować ze swym Bogiem i Panem. Zdaniem Doktora Serafickiego model maryjny staje się paradygmataczny dla życia i działania pojedynczego chrześcijanina, ale także archetypowy dla całego Kościoła. Z tej też racji Bonawentura nierozzerwalnie łączy osobisty i historyczny wymiar wiary Maryi (Nazaret, Betlejem, Jerozolima, Kana, Golgota) z indywidualnym wymiarem wiary poszczególnego wyznawcy Chrystusa i wspólnotowym wymiarem Kościoła. Akceptacja woli Bożej ze strony Maryi oraz dążenie do zrozumienia prawd objawionych ujawniają Jej pełne zaangażowanie w Boży plan zbawienia. Z tego powodu Bonawentura stara się przybliżyć doświadczenia wiary Maryi poszczególnym wyznawcom Jezusa i stwierdza, że można, a nawet należy, dostrzec tu bliskość między świętością / uświęceniem Maryi a świętością / uświęceniem chrześcijanina. Wczytując się i wnikliwie analizując opisy dotyczące Matki Odkupiciela zawarte w Nowym Testamencie dostrzega ponadto wielorakie inne podobieństwa związane z wysiłkiem i staraniami, by wierzyć i żyć wiarą w sposób odpowiedzialny i wymagający. W czasach, gdy wielu wydawało się, że Maryja winna być postrzegana jako nieosiągalny ideał i stawiana na piedestale, aby być podziwiana, Bonawentura ukazuje Jej niezbywalny wkład w życie poszczególnych chrześcijan i całego Kościoła. Co więcej, udowadnia, że Maryja w pełni zasługuje na zajmowane miejsce,

bo nie tylko nie stanowi ono o odizolowaniu od wspólnoty wiernych lub oderwaniu od teologii Kościoła, ale jest ono konieczne do poprawnego zrozumienia podstawowych prawd wiary chrześcijańskiej w duchu Objawienia nowotestamentalnego.

Podsumowanie

Zaprezentowane przykłady wyraźni ukazują, że Bonawentura posługuje się w kazaniach różnymi pojęciami, figurami retorycznymi i formami wyrazu, próbując przekazać to, co rozum dostrzega w logice wiary, a zmysły duchowe odczuwają w logice łaski i miłości. Jawi się to jako jego podstawowe założenie, gdy ze spokojem umysłu pragnie stawić czoła temu, co nazywa *arcana Dei*, ale także, gdy niestrudzenie poszukuje nowych dróg, które prowadzą do zgłębienia i wyrażenia tajemnic wiary. Doktor Seraficki stara się w kazaniach połączyć Objawienie biblijne z nauczaniem akademickim i doświadczeniem duchowym, przekazując głębokie prawdy za pomocą wymownych słów i przystępnych obrazów. Mają one angażować wyobraźnię, a jednocześnie przemawiać do rozumu i zapadać w pamięć. To do niego należy stwierdzenie, że „*immaginatio iuvat intelligentiam*”²⁴.

Z przeanalizowanych tekstów wynika, że tak drogie dla Bonawentury *principium recirculationis* i *principium hierarchizationis* mają szerokie zastosowanie w odniesieniu do doktryny maryjnej. Warto zauważyć, że te dwa podstawowe elementy jego metody pozwoliły mu na opracowanie zarysu mariologii, ustalając ze zdumiewającą precyzją punkt centralny rozważanych tematów (chrystologia, teologia trynitarna) oraz konieczne ułożenie doktryny maryjnej w szerszej perspektywie zagadnień eklezjologicznych i eschatologicznych. Nie zapomina on również o tym, że winny one być nierozzerwalnie związane z wymiarem osobistym i duchowym wierzących. Z analizy tych kazań jasno wynika, że główny wkład Bonawentury do mariologii zmierza nie tyle w kierunku nowości doktrynalnej, co raczej w podejściu, metodzie, jaką zastosował, a której pozostał wierny w swoim nauczaniu, czy to z katedry czy z ambo-ny. Doktor Seraficki zajmuje się przede wszystkim obroną i ponownym

²⁴ *Lignum vitae* 2 (V, s. 68b).

zapropnowaniem prawd wiary afirmowanych i wyznawanych przez pokolenia chrześcijan. Maryja jest dla niego Matką Prawdy, a doktryna Jej dotycząca jest godna uwagi i musi być głęboko zakorzeniona w teologii zajmującej się tajemnicami Jej Syna²⁵. Bonawentura nie stawia sobie za cel wysuwanie nowych teorii, ale ożywienie starych prawd wiary w duchu augustiańsko-franciszkańskim²⁶. Tak zresztą określił swoje zadanie na początku *Komentarza do drugiej księgi „Sentencji”*:

Non zamierzam bowiem ani przeciwstawiać się [ani wyszukiwać] nowych opinii, lecz wykazać powiązania między powszechnymi i uznanyimi [prawdami wiary]. Niech ktoś nie sądzi zatem, że chciałbym być twórcą nowych doktryn; to bowiem czuję i wyznaję, że jestem jedynie prostym kompilatorem²⁷.

Choć pozostał on wierny temu pierwotnemu założeniu, nie oznaczało to bynajmniej, że nie potrafił przedstawić dawnych prawd z nowym przekonaniem i w nowatorski sposób. Nie wprowadza zatem nowości, ale odczytuje w nowym świetle i spogląda z innej perspektywy na dane zawarte w Biblii. Jest to nad podziw widoczne w mariologii (Maryja – wierzący – Kościół – Niebo). Bonawentury nie interesuje nowość sama w sobie, czy też szukanie własnej chwały kosztem prawdy objawionej i potwierdzonej w dogmatach, ale możliwość ponownego odczytania pierwotnych prawd w zmienionych realiach, w jakich przyszło mu sprostać niespotykanym dotąd wyzwaniom. Takie podejście zakładało

25 „Cavendum est enim diligenter, ut honor Dominae nostrae in nullo ab aliquo minuat, qui etiam in periculo capitis debeat integer custodiri”, IV Sent., d. 28, q. 6, ad 5 (IV, 697ab).

26 On sam mówi tym, którzy mogą być rozczarowani brakiem nowatorskich i innowacyjnych idei w nauczanej i głoszonej przez niego doktrynie maryjnej, ale że w przekazywaniu chrześcijańskiego orędzia „non est quaerendus ornatus verborum ac profunditas sententiarum, sed mera et simplex fidei veritas cum multa constantia et fervore prolata”, *Comm. Lc.*, c. 12, s. 19 (VII, 315b).

27 „Non enim intendo novas opiniones adversare [adinvenire], sed communes et approbatas retexere. Nec quisquam aestimet quod novi scripti velim esse fabricator; hoc enim sentio et fateor quod sum pauper et tenuis compilator”: Sanctus Bonaventura, *Praelocutio ad prooemium in II Sententiarum*, w: *Opera omnia*, II Sent., praelocutio (II, la). Delorme zamiast *adversare* wolał czytać *adinvenire*. Por. wydanie F. Delorme, *S. Bonaventurae... Collationes in Hexaëmeron et bonaventuriana quaedam selecta*, *Bibliotheca franciscana scholastica medii aevi*, vol. 8, Ad Claras Aquas 1934, 387.

w jego mniemaniu przede wszystkim bliższy kontakt i wierną interpretację tekstu natchnionego (*credibile ut credibile*), które dzięki metodzie racjonalnej pozwoliłyby teologii na lepsze zrozumienie prawd objawionych (*credibile ut intelligibile*). Łącząc w swoim przepowiadaniu język Objawienia z językiem logiki i nauki, wyjaśnia po mistrzowsku szczególnie rolę Maryi w historii zbawienia, w życiu chrześcijanina i w Kościele. Takie podejście wyznaczało oczywiście kierunek, w którym winna była podążać mariologia. Niestety, nie został on w pełni dostrzeżony ani zintegrowany w ówczesnej teologii. To spowodowało zaś z jednej strony fragmentaryzację doktryny maryjnej, a z drugiej na wiele wieków wyznaczyło jej miejsce raczej w sferze pobożności i duchowości niż chrystopologii i eklezjologii.

Bibliografia

- Bougerol J. G., *Introduzione a S. Bonaventura*, Vicenza 1988.
- Carpenter C., *Theology as the Road to Holiness in St. Bonaventure*, New York–Mahwah 1999.
- Chenu M.-D., *La théologie comme science au treizième siècle*, Paris 1957.
- Corvino F., *Bonaventura da Bagnoregio. Francescano e pensatore*, Roma 2006.
- Evans G. R., McGrath A. E., Galloway A. D., *The Science of Theology*, Michigan, Grand Rapids 1986.
- Evans G. R., *The Medieval Theologians*, Oxford 2001.
- Fajdek B., *Esempi della predicazione bonaventuriana negli ambienti universitari dei Frati Minori e delle religiose*, „Vita Minorum” 68 (1997) nr 1, s. 75–90.
- Hamesse J., *La prédication universitaire*, w: *La predicazione dei frati dalla metà del ‘200 alla fine del ‘300*. Atti del XXII Convegno della Società internazionale di studi francescani, Spoleto 1995, s. 47–79.
- LaNave G., *Through Holiness to Wisdom. The Nature of Theology According to St. Bonaventure*, Roma 2005.
- Leclercq J., *Predicare nel Medioevo*, Mediolan 2001.
- Matuła B. S., *Ars praedicandi. Kaznodziejstwo jako sztuka według św. Bonawentury z Bagnorei*, „Przegląd Kalwaryjski” 10 (2006), s. 359–386.
- Napiórkowski S. C., *Św. Bonawentury teoria teologii*, w: S. C. Napiórkowski,

- Św. Bonawentura. *Życie i myśl*, Niepokalanów–Warszawa 1976, s. 195–223.
- Petrus Lombardus, *Sententiarum Quatuor Libri*, vol. 1–2, Grottaferrata 1971–1981.
- Roschini G. M., *Maria Santissima nella storia della salvezza. Trattato completo di mariologia alla luce del Concilio Vaticano II*, vol. 4: *Il culto mariano*, Isola del Liri 1969.
- Saint Bonaventure, *Sermons de diversis*, Nouvelle édition critique par J. G. Bougerol, Paris 1993, (tłum. polskie: Św. Bonawentura, *Kazania o Najświętszej Pannie Maryi*, Kraków 1999, s. 34–44).
- Saint Bonaventure, *Sermons de tempore*, Reportation du manuscrit Milano, Ambrosienne A 11 sup. Nouvelle édition critique par Jacques Guy Bougerol, Paris 1990.
- Schneyer J. B., *Repertorium der lateinischen Sermones des Mittelalters für die Zeit von 1150–1350*, Münster 1970 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, 47, 1).
- Tavard G. H., *Transiency and Permanence. The Nature of Theology according to St. Bonaventure*, St. Bonaventura, New York 1954.